

SZOCIÁLIS VALÓSÁG

A **SZEF-ÉSZT** együttműködés kezdetén, az **AKADÉMIA** hatodik tanácskozásán a magyar szociális rendszer működését, állapotait és kívánatos céljait vizsgáltuk 2016. október 22-én. Az 1956 Októberi Forradalom 60. évfordulójának előestéjén tanácskozó szakszervezeti vezetők, kutatók, egyetemi tanárok, és gyakorló szociális munkások tanácskozását teljes terjedelmében megismerhetik a www.szefakademia.hu címen.

Vitáinkban az alábbi előzetes kérdésekre kerestük a választ:

Negyedszázada eredetileg a szociális piacgazdaság, az európai fejlődés, a nemzeti felemelkedés felé vettünk irányt. Mi a helyzet ma? Igaz lenne, hogy a jogállami, a társadalmi, a népszerűségi, az oktatási és egészségügyi, az egyszerre munkáltatási és munkaerő-hiányi válság mellett szociális válság is sújtaná a nemzetet?

Mi történik az újszülöttek és a családok gondozásában, a veszélyeztetett gyermekekkel, a magatehetetlen idősekkel, a fogyatékosokkal, a szenvedélybetegekkel, a hajléktalanokkal, és az érdemi jövedelemmel nem rendelkezők százezreivel?

A kor színvonalán és megtartó erővel működnek szociális rendszereink?

Állítható, hogy társadalmunk magára maradt, mert a kialakult állam- és jogrendszer a képzetlen és vagyontalan tömegek ellen fordult?

A tanácskozás elején szokásos történeti áttekintés a rádöbbenés erejével hatott. A mában meg kell látnunk a múltat, mert a mai folyamatok ezzel szembesítették a hallgatóságot. **A középkor idején az intézkedések a szegénység helyben tartására, izolálására, munkára kényszerítésére, büntetésére és – töredékében - érdemességi és hűség alapú nevelésre, támogatására irányultak, és különösen a saját és a bevándorló szegények megkülönböztetésére épültek.**

Szegénynek az számított – és ma is az – akinek létfenntartásához az élelem, a ruha és a fedél hiányzik. Aki ebből a helyzetből a munka(hely), vagy a munkavégző képesség hiánya miatt önerejéből kitörni nem tud.

Akkoriban a keresztényi könyörületeség volt az – igen sokszor képmutató – elvárás a túlvilági jutalom reményében, de így is csak az kaphatott alamizsnát, aki valóban képtelen volt önmagáról gondoskodni. Azaz az idősek, a fogyatékkal élők, a betegek és a gyermekek. A munkaképesek ellátását semmiféle elv szerint nem tekintették feladatuknak a helyi és országos hatalmak. Ők voltak a munkakerülők, a csavargók, a koldusok, a hajléktalanok. **Az érdemes szegények támogatása a beillesztés, az alávetés elfogadtatása, és a szolgaszerep ellátásához szükséges ismeretek megszerzése érdekében szerveződött meg.**

Ebben az időben, aki képes volt - bármilyen alacsony szinten - fenntartani magát, az nem számíthatott szegénynek. Az angolok szegénységi törvénye a XIX. század közepén máig – illetve úgy tűnik újra – „korszerűen” érvényes alapelvként rögzítette: **bármiféle szociális ellátás rosszabb kell legyen, mint a legrosszabb és legkevésbé megfizetett munkával megszerzhető jövedelem!**

A kapitalista állam kifejlődésével párhuzamosan – mert végtelen gyorsasággal megnőtt a szegények száma és aránya – **a szegénypolitikát kényszeres erővel felváltotta az átfogó állami szociálpolitika.** Ebben a társadalmi (valójában: hatalmi) biztonság, a lakosság konkrét hadrafoghatósága, és a hatékony foglalkoztathatóság kényszerei is erősen közrejátszottak.

Meggyőződésünk szerint az állam szociálpolitikája komplex dolog; jövedelem- és adópolitika, munkavállalói jogok, nyugdíjrendszer, s persze indulásként az oktatás, élethosszig pedig az egészségügy összehangolására van szükség, de hatékony infrastruktúra és környezet-politika mellett. A siker záloga a társadalmi közjó tényleges szolgálata; a korrupció egyre kisebb területre szorítása, a hatékony üzemeltetés, a valóban jó kormányzás, és ennek része kell legyen az önkormányzás is.

Jogbiztonság és jogvédelem, hatékony állami közszolgálatok; ez az előfeltétel. Az európai társadalmi fejlődés elmúlt száz évében, a jóléti államok működése során **az alapvető ellátási formák nyomán kialakultak az állampolgárok szociális jogai.** Évszázados idősorok adataival, a tények segítségével: a norvég, svéd és dán példa alapján megértettük; **ha egy modern társadalom célul tűzi ki például az öregkori szegénység felszámolását, az különösebb állami áldozatok nélkül is megoldható.**

Az is nyilvánvaló lett, hogy az oktatási, egészségügyi, vagy a nyugdíjrendszerek működési kudarcai, diszfunkciói kikerülhetetlenül, és olykor halmozottan a szociális ellátórendszerek feladatait, kapacitásigényét növelik meg. Fontos, nemzetközileg is érvényes felismerés: a problémákat – a valóságos társadalmi költségeiket tekintve - mindig az eredeti helyükön lehet a legjobban és a legolcsóbban megoldani.

Jóllehet 13 éve, amikor az EU teljes jogú tagjai lettünk, még azt hittük; megérkeztünk Európába, a 2010 óta hazánkban felgyorsuló folyamatok leválasztották a magyar társadalmat az európai tendenciákról.

Az EU kutatási, koordinációs és költségvetési eszközökkel egyaránt segíti tagállamait. Fejlődött a tudományos és statisztikai módszertan; finomabbá, nemzetközileg összehasonlíthatóbbá váltak a szegénység, a depriváció, a deklasszáció jellemzői.

A szegénység, vagy társadalmi kirekesztettség fogalmának (állapotának) meghatározása egyre inkább egységesedik, és az alábbi három komponens mentén állapítható meg:

1. **Relatív szegénység:** az érintett személy olyan háztartásban él, ahol a háztartás jövedelme nem éri el az adott társadalom meghatározó középjövedelmének 60 %-át, - ezt nevezzük relatív szegénységi küszöbnek.
2. **Súlyos anyagi depriváció:** kilenc fogyasztási tétel közül négyről tartósan lemondani, vagy állapotát elszenvedni kényszerülnek. Ezek: lakás/ fűtés/ beltéri higiénia/ számla, vagy részletadósság/ megfelelő étkezés/ gépkocsi/ számítógép, televízió, telefon, hűtő hiánya/ váratlan kiadás, vagy nyaralás fedezése/ havi megélhetés az adott jövedelemből.
3. **Nagyon alacsony munkaintenzitás:** a háztartás 18-59 év közötti tagjai az előző évben lehetséges munkaidejükből kevesebb, mint 20%-ot töltött munkában.

A 2008-as világméretű válságot követő nehéz időszakban az európai államok többségében nem emelkedett a szegények aránya, ami ekkor 1/4 alatt volt. Sőt, az EU-ban összefogó államok a közel 120 milliós európai szegénység felszámolására ma is aktív programot valósítanak meg; amely e számot néhány éven belül 20 millióval kívánja – és fogja csökkenteni 2020-ig..

Az 1989-től eltelt időszakban hazánkban a piac helyett mindvégig az állam újraelosztó keze döntött arról, ki sikeres, és kit vár a nyomor. Egyre kevesebben birtokoltak egyre többet az államiból magántulajdonba váltó vagyontól. De a vesztesek emelkedő aránya mellett átmenetileg voltak jelentős társadalmi csoportok, amelyek pozícióikat meg tudták tartani, vagy helyzetük relatíve kicsit javult.

Elemzésünk tanulságai szerint a Kádár-rendszer koraszülött magyar jóléti állama túlvállalta magát, majd a rendszerváltás utáni korszak első kormányai hiába próbálkoztak a deklarált célok megvalósításával. Magyarországon a folyamatok tendenciája és iránya már a rendszerváltás óta töretlenül egy irányba mutatott. Folyamatosan nőttek a társadalmi és jövedelmi különbségek. A legkevesebbet és a legtöbbet keresők jövedelmi tizedének szorzója az ötszörösről folyamatosan emelkedett.

Aztán 2010-től a szociális piacgazdaság, az utolérés megkopott álmait felváltotta a „munka alapú társadalom” elméletileg és tudományosan is csak kevéssé megalapozott, fogalmilag is tisztázatlan gyakorlata, amit ráadásul a számos csalódáson átesett lakosság politikailag még aktív részének egyszerű többsége kétharmados hatalomra is segített.

A fenti szempontok segítségével **sajnos egyre pontosabban látjuk, hogy a magyar társadalomban lassan tíz éve aggasztó mértékben zajlik meghatározó társadalmi rétegek lecsúszása, közel négyszeresére emelkedett a szegénység, három és félmillió embertársunk az Európában társadalmi minimumnak tartott színvonal alatt kényszerül élni. Gyorsul a társadalmi/ jövedelmi/ vagyoni különbségek növekedése.**

A 2010 után cinikus hatalmi szakszerűséggel beindított társadalompolitikai folyamatok megtörték a jövedelem megoszlásban addig érvényesülő arányokat, és elsősorban az adórendszer, valamint az ellátási formák és jogosultságok átalakításával alapvetően átrajzolták a magyar társadalom újraelosztási viszonyait. A meghatározó változtatásokat egyéni képviselői indítványok alapján döntötte el a Parlament, kijátszva így a Kormány kodifikációs felelősségét és jogalkotási törvény előírásait. A döntéseket nem előzte meg társadalmi és szakmai egyeztetés, nem készültek hatástanulmányok. Mindezt tárgyyszerűtlen, demagóg propaganda és rendszeres botrányok figyelmet elterelő tömege takarta el.

Mindennek eredményeként ma Magyarországon éppen a legkisebb jövedelmi kategóriákban a világon az egyik legmagasabb az adóterhelés (48.5%). Közben az állam a társadalmi jövedelem több mint felét újraosztja, s Európában Ciprus mögött a második, amely saját működésére arányaiban a legtöbbet költi.

A szociális ellátásokhoz való hozzájutás újraszabályozásával, feltételekhez kötésével az állam a támogatásokat a középosztály felé tolta (csob, gyed). A 90 napos álláskereső ellátás (volt munkanélküli segély) ordító igazságtalanság, ha tudjuk, hogy ennek mértéke Európában átlagosan 12 hónap, s főleg, ha tudjuk, hogy egy átlagos állástalansági periódus aktív munkakeresési magatartás mellett is 15 hónap felett van ma hazánkban.

A rokkantsági jogosultságok, a legkülönbélebb ellátások újraszabályozása, a gondozási díjak, a csatlakozó és kikerülhetetlen költségtényezők, az ápolási és segédeszközök árának emelése, vagy a támogatások megvonása, szűkítése egyaránt kedvezőtlen hatásokkal járt.

Az egykulcsos, lineáris adóztatás, az átírt családtámogatási és egyéb ellátási szabályok, s főleg a hatalmi szférát már rendszerszerűen átszövő korrupciós viszonyok miatt az elrettentőnek látszó 80:20 % aránynál is kedvezőtlenebb mértékben folyik a társadalmi jövedelmek átirányítása az uralkodó politikai elit, a felső középosztály, a magasan iskolázott és az eredendően is vagyonosabb rétegek felé. **Mára a munkajövedelemből élők jövedelmi különbségének szorzója eléri a 9-szeres, egyes kutatók szerint a 11-szeres mértéket.**

A számtalan területen érvényesülő, de egy irányba ható, és robbanásszerű folyamatok hatását fokozta az európai költségvetési középárányokhoz képest a magyar oktatásból hiányzó évi 3-4 %, az egészségügyből kivont évi 3%, és a szociális rendszerből hiányzó 7 % költségvetési támogatás – s mindez hosszú éveken át.

Az ellátó rendszerek tartós alulfinanszírozása egyaránt hatott a működési feltételekre, a felszerelésekre, a folyó költségekre és az adott ágazatban dolgozók bérére. De ebben is a szociális

szféra járt a legrosszabban. Az itt dolgozók korfája, szakember ellátottsága, a **nettó 80 ezer forintot** még 2015 végére sem elérő átlagkeresete a működőképesség határára sodorta a teljes szociális ellátó rendszert. **A szociális munkások jövedelme ma, az életpályák, és a számukra adott két pótlék bevezetése után is átlagosan 40 százalékkal kevesebb, mint a többi közzszolgálati dolgozó jövedelmi átlaga, miközben az említett rendszerek leromlásának és kudarcainak halmozott „eredménye” is náluk jelentkeznek.**

A foglalkoztatáspolitikai - nevével ellentétben - két és fél évtizedig mindvégig az éppen állás nélküliekre próbált meg figyelni – ez sem sikerült – ahelyett, hogy valóban a munkahelyteremtés korszerű és hatékony formáit helyezte volna előtérbe. A 2010 után felfuttatott közfoglalkoztatás sokakat a középkori viszonyokat idézve röghöz kötött a saját lakóhelyén, vagy ami még ennél is rosszabb, rabszolgabéért visszafoglalkoztatott közmunkássá tett a saját eredeti közzszolgálati munkahelyén, amikor ott neki előzőleg felmondtak.

Hazánkban ma a nyilvántartott közel hatvanezer értelmi fogyatékosból 15 ezer, a mentálisan sérült 50 ezerből csak minden ötödik, s az autisták ötezres csoportjából csak minden tízedik személy kap intézeti ellátást. A világ által csodált védőnői rendszerünk összeomlás előtt áll, a gyermekek ötöde jut bölcsődébe. **Tehát szociális intézményeink úgy vannak végletesen alulfinanszírozva, hogy közben a rászorultak többsége ellátatlan marad, illetve a családja terheit növeli. Nem beszélve arról, hogy egyes kutatók szerint Magyarországon valójában 50 ezer autista van. Mi lehet a többi területen?**

Az intézmények tulajdoni sokszínűsége (települési, megyei, állami, egyházi, alapítványi) a foglalkoztatottak jogi kiszolgáltatottságát fokozta. Rendezetlen, nem egységesített a munkaruha ellátás, a közlekedési költségek fedezése, a veszélyességi pótlékok mértéke. **A költségvetési utak egyre bonyolultabbak, már ezen a területen is felütötte fejét a szervezett, politikailag támogatott korrupció, a pályázati élőködés, az ápoltak jogaival való visszaélés.**

Álláspontunk szerint az egész szociális terület szakpolitikai céljait újra kellene tárgyalni a társadalommal, tisztázni és újraszabályozni szükséges az ellátási formákat és mértékeket, a terület munkavállalóinak helyzetét, és belátható időn belül országos ágazati kollektív szerződés keretei közé kell helyezni a munkavégzést – hasonlóan az egészségügy területén már beindított folyamatokhoz. Az ágazat költségvetési részesedését a mai 27-28 százalékról legalább az európai szintre, 35 százalékra kell emelni.

A szociális ellátások területén is túlzottnak ítéljük a végrehajtott centralizálást. Igaz ez az ellátórendszerek szervezetére és az eljárási, döntési jogkörök esetére egyaránt. Az önkormányzatok szerepének szűkítését csakis azok forrásszűke indokolhatná, hiszen a mai maradék ellátási kötelezettségek is lehetetlen helyzet elé állítják a végletesen elszegényedett településeket.

A technológiai, világgazdasági és demográfiai folyamatok, és a nyomukban járó társadalmi változások Európa vezető társadalmait elvezették ahhoz a felismeréshez, hogy tartós, átfogó és jogosítványokkal, intézményekkel, jelentős forrásokkal is megerősített akcióval – amit **SZOCIÁLIS PILLÉRÉNEK** neveznek – harcot indítsanak a szociális biztonság, a társadalmi életminőség, a tagállamok versenyképességének megóvása, illetve fejlesztése érdekében. **Alapvető cél a társadalmak jövedelmi-vagyoni szétszakadása, azaz a politikai szélsőségek iránti fogékonyság megelőzése.**

Céljuk a minimálbér és a létminimum egymáshoz kötése, az egyénig lehető, de Európában közös ellátási formák bevezetése, a munkanélküli segélynek az átlagos munkakeresési időszakhoz illesztése. Mindez azt eredményezheti, hogy az euro-zóna a szociális transzferek zónája is lesz egyben. Sok más tényező mellett ez is azt sürgeti, hogy hazánk mihamarabb az euro-övezet tagja legyen – noha nagyon nem mindegy, hogy milyen euro-forint paritás mellett!

Tehát, most ezek a törekvések első körben csak az euro-övezetbe tartozó államokat érinthetik, de céljaik és megoldásaik átvétele a magyar társadalom számára is ígéretes lehet. **Ide tartoznak a**

minőségi és tisztességes munkafeltételek általánossá tétele, az esélyegyenlőség és a munkapiacra való belépés, a mobilitás garantálása, a munkajogi harmonizáció, a szociális minimum-sztenderdek bevezetése is.

Korrekciónak várnak a gyakornokokra vonatkozó szabályok, kialakulatlanok a digitális platformokon át végzett munka szabályai. Hiányzik az energiaszegény háztartások lekapcsolási tilalma, a szociális bérlakások szektorának érdemi kiépítése. Fel kell számolni a szegénység és a hajléktalanság kriminalizálását. Fel kell újítani a kábítószer ellenes és az AIDS prevenciót, ami szinte teljesen megszűnt.

Tényleges és erőteljes, valóban gyakorlati és megvalósított társadalmi programokat kell indítani a kisebbségek, a cigányság hátrányainak csökkentése, a csoportok integrálása érdekében, és ennek is egyik legfontosabb terepe kell legyen a nők helyzetének, szerepének javítása. Rendkívül sokat ígér a fiatal cigány nők kiemelt oktatása, foglalkoztatása, családi szerepük fejlesztése.

Külön szólnak a mindenkire hatással lévő közműdíjak, a „**rezsicsökkentés**” többszörösen is álságos gyakorlatáról. Ezek – miközben rövidtávon és szubjektíven átmeneti terhelés csökkenést eredményezhettek – **valójában lerontják az ellátó rendszerek műszaki állapotát**, és konzerválják az energia és anyagfelhasználás mai mértékeit és formáit, hiszen a végletesen alulfizetett lakosság tömegesen képtelen a korszerűbb és takarékosabb tartós fogyasztási cikkekre váltani.

Összességében a rezsicsökkentés erőszakos és szakmaiatlan politikai beavatkozásai – szerintünk - károsak a környezeti állapotokra, és szembefordulva a világpiacon folyó folyamatokkal, valójában drágább és gyengébb ellátásokat eredményeznek.

Véleményünk szerint a szakszervezeteknek aktívan be kell kapcsolódnia a magyar társadalomban már évek óta jelen lévő vitába, ami a **Feltétel Nélküli Alapjövedelem** szükségessége, lehetőségessége és bevezethetősége körül zajlik.

E megoldásnak – a társadalmi igazságosság és szolidaritás kiterjesztése - számos előnye és vélt hátránya megfogalmazódott már, de maga a megoldás és ennek részletei még közel sem ismertek széles körben. E kezdeményezés megérdemli a figyelmünket és inspiráló, szemléletformáló részletei közül mi egyetlen tényezőt helyeznénk most előtérbe:

Ha a társadalom többsége olyan kívánatos politikát támogatna, amely felvállalja az Európai Szociális PILLÉR szemléletét, intézményeit és költségvetési kiadásait, akkor a szabályozás és az üzemeltetés állami és önkormányzati feladatterhének egy jelentős részét az FNA bevezetése új fogalmi keretbe helyezné, és sok igazgatási terhet kiváltó automatizmussal látná el.

Természetesen tudjuk; a szociálpolitika mozgásterét is a gazdasági folyamataink határozzák meg. A rossz gazdaságpolitika, a versenyképesség elvesztése, az önerőből való fejlődés elvesztése forrásoktól fosztja meg a szociális rendszert, miközben a feladatait robbanásszerűen növeli. Az eredményes szociálpolitika befektetés a jövőbe, a jó szociális beruházások erőforrást teremtenek a gazdaság számára.

Bárhogy alakul; nemzeti erőfeszítéseink homlokterébe kell emeljük a társadalom gyengébb, elesettebb, támogatásra szoruló részének ellátását, mert ennek elmaradása a társadalom egészének folyamatos felemelkedése helyett mindannyiunk további elnyomorodásához vezet.

Véglegesítő vitára bocsátva 2017. május 26--án.

Boros Péterné

/ szerkesztett: ENAMI /